

LEŚNE MAPY TURYSTYCZNE

Tomasz Olenderek

Streszczenie

Kartografia turystyczna, dzięki konkurencji wielu rywalizujących ze sobą wydawnictw, jest jednym z najlepiej rozwijających się w Polsce działów kartografii tematycznej. Mapy przeznaczone dla turystów pokrywają głównie obszary cenne przyrodniczo, w dużej części pokryte lasami. Są one atrakcyjną i łatwo dostępną formą przekazu informacji o walorach przedstawianego terenu. Sposób pokazania obszarów leśnych na mapach turystycznych w znacznym stopniu przyczynia się również do kształtowania obrazu współczesnego leśnictwa w społeczeństwie.

W tekście dokonany został krótki przegląd literatury naukowej, poświęconej polskim mapom turystycznym. Określono główne ich rodzaje. Szczególną uwagę autor poświęcił leśnym mapom turystycznym – sponsorowanym przez Lasy Państwowe. Charakteryzują się one oryginalną treścią i stanowią ciekawe uzupełnienie grupy tradycyjnych map turystycznych. Jako materiał badawczy posłużyły mapy, zgromadzone w ciągu ostatnich kilku lat w zbiorach biblioteki kartograficznej Zakładu Systemów Informacji Przestrzennej i Geodezji Leśnej SGGW w Warszawie.

Słowa kluczowe: kartografia, leśnictwo, mapa przyrodnicza, mapa turystyczna

FOREST TOURIST MAPS

Abstract

Tourist cartography has developed as the fastest among other cartography branches in Poland thanks to competition of many publishers. Maps proposed for tourists cover mainly valuable natural areas that mostly covered with forests. Such maps are attractive and easily available medium of information about presented area. The way of presentation of forests on the tourist maps significantly influences society's view on modern forestry.

This article gives short review of scientific bibliography on Polish tourist maps and its main types. Particular attention was given by author to forest tourist maps sponsored by the State Forests National Forest Holding (PGL Lasy Państwowe). These maps have original content and are an interesting supplement to the groups of traditional tourist maps. Maps that were collected during last few years in cartographic library of Department of Spatial Information Systems and Forest Geodesy (Warsaw University of Life Sciences) were used in the research.

Key words: cartography, forestry, nature map, tourist map

Wstęp

Wśród map leśnych, wykonywanych dla innych odbiorców niż leśnicy, wyróżnić można mapy związane z promocją jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych, edukacją przyrodniczo-leśną oraz turystyką (Olenderek 2007). Zadaniem tych map jest między innymi przedstawianie walorów poszczególnych nadleśnictw lub leśnych kompleksów promocyjnych.

Przegląd literatury

W polskiej literaturze można znaleźć stosunkowo dużo publikacji poświęconych kartografii turystycznej, przynajmniej w porównaniu z innymi działami kartografii. Najbardziej obszerną pozycją naukową z tego zakresu jest monografia (2003), zawierająca zbiór referatów wygłoszonych na XXIX Ogólnopolskiej Konferencji Kartograficznej poświęconej kartografii turystycznej. Do najciekawszych tekstów w niej zawartych należy zaliczyć: prace Trafasa oraz Kałamuckiego – na temat rodzajów map turystycznych oraz zakresu ich treści; prace Roszczewskiej i Zalewskiego oraz Hebdasia – dotyczące wykorzystania map topograficznych w kartografii turystycznej; wreszcie prace Siwka oraz Leonowicz – poświęcone mapom turystycznym obszarów górskich.

Co jakiś czas, artykuły poświęcone kartografii turystycznej zamieszczane są na łamach kwartalnika *Polski Przegląd Kartograficzny* (np. Woźniak 2005) oraz w publikacjach wydawanych w ramach serii „Główne problemy współczesnej kartografii” – stanowiących zbiory wykładów wygłaszanych na corocznych szkołach kartograficznych (np. Medyńska-Gulij 2005).

W kolejnych numerach *Polskiego Przeglądu Kartograficznego* znaleźć można również informacje na temat nowych map turystycznych, wprowadzanych na rynek przez wiodące wydawnictwa w Polsce. Zazwyczaj mają one formę krótkich notatek, ale zdarzają się też opracowania bardziej obszerne (np. Goleń 2008). Innym stałym działem pisma są recenzje wybranych map. Mają one zwykle dość szczegółowy charakter a autorzy starają się przede wszystkim oceniać praktyczną przydatność danej mapy dla turysty. W ciągu roku na łamach *Przeglądu* ukazują się około 10 recenzji map turystycznych.

Mapa turystyczna i jej rodzaje

Trafas (2003) opisuje pojęcie mapa turystyczna jako „wieloznaczne i w dużej mierze umowne”. Określenie mapy turystycznej jako „tej, która służy turyście” wymaga jednak moim zdaniem uzupełnienia, podkreślającego celowość wykonania mapy w taki sposób, aby pełniła ona naznaczoną funkcję. Stąd bardziej wskazane byłoby określenie mapy turystycznej, jako wykonanej w celu służenia turyście.

W tym kontekście mapą turystyczną nie byłaby na przykład mapa topograficzna. Tym bardziej, do tej grupy nie można byłoby zaliczyć tradycyjnych map leśnych. Zarówno jednak mapy topograficzne jak i mapy leśne powinny stanowić podstawowe źródło dla opracowania map turystycznych.

Wśród rodzajów map turystycznych Trafas wylicza:

- mapy dla turystyki krajoznawczej (w tym: ogólne, dla turystyki pieszej oraz dla turystyki lokomocyjnej),
- mapy dla turystyki kwalifikowanej (w tym: wodnej, narciarskiej i wspinaczkowej),
- mapy dla turystyki pielgrzymkowej (w tym: pieszej i lokomocyjnej),
- mapy dla turystyki innej (w tym: biznesowej, kongresowej, rekreacyjno-sportowej, geoturystyki i bioturystyki),
- turystyczne plany miast,
- mapy dla celów promocji i reklamy turystycznej.

Niezależnie od pewnych wątpliwości terminologicznych (w miejsce bioturystyki znacznie częściej używane jest pojęcie ekoturystyka), klasyfikacja Trafasa zasługuje na szersze zainteresowanie.

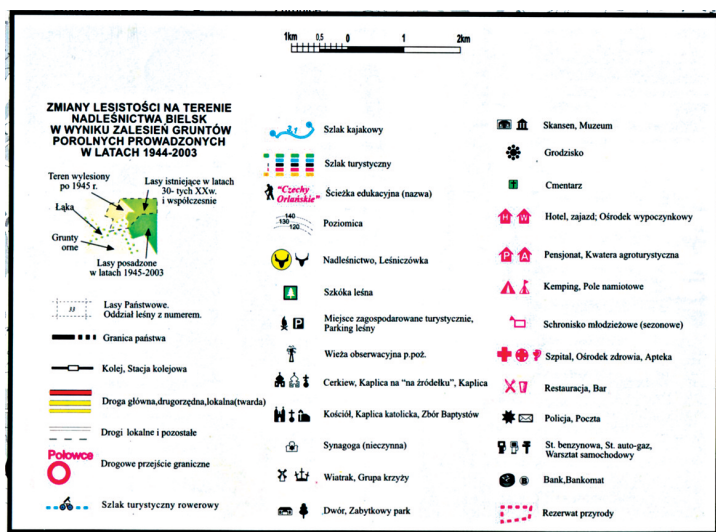
Material badawczy

W niniejszej pracy przeanalizowana zostanie grupa dwudziestu, wydanych w ciągu ostatnich kilku lat map, na których przedstawione są obszary leśnych jednostek powierzchniowych, począwszy od nadleśnictw, poprzez leśne kompleksy promocyjne, na regionalnych dyrekcjach LP skończywszy. Zbiór tych map nie jest pełny – przeanalizowano bowiem jedynie wydawnictwa, które trafiły do zasobów zakładowej biblioteki kartograficznej. Są to mapy podręczne (składane). Część z nich zawiera w podtytule dopisek: mapa przyrodnicza, przyrodniczo-krajoznawcza lub przyrodniczo-turystyczna. Wszystkie, poza samym przedstawieniem kartograficznym, zawierają wiele informacji uzupełniających – zwykle o charakterze promującym lasy i leśnictwo oraz walory prezentowanego regionu.

Opisane wyżej mapy nazywane będą w dalszej części pracy leśnymi mapami turystycznymi. Omówione zostaną podstawowe ich cechy, część z nich w zestawieniu z cechami tradycyjnych map turystycznych (dla turystyki krajoznawczej).

Matematyczne podstawy map

Na prawie wszystkich badanych mapach pokazywana była podziałka liniowa (ryc. 1) oraz skala liczbowa (na przykład 1:100 000). Na części – skala mianowana (na przykład 1 cm – 1 km). Wartości skal, zależne od wielkości przedstawianego obiektu oraz rozmiarów arkusza, mieściły się w przedziale 1:50 000-1:300 000. Na kilku mapach skala w ogóle nie była opisana. Jedna mapa wy-

Ryc. 1. Legenda do Mapy turystyczno-przyrodniczej Nadleśnictwa Bielsk. Wydawnictwo ATIKART, 2003

Fig. 1. Legend of Tourist-nature Map of Bielsk Forest District. Published by ATIKART, 2003

konana została w skali „około 1:277 000” – jest to przypadek charakterystyczny dla map wykonywanych techniką komputerową.

Wartość użytkowa podziałki liniowej oraz skali mianowanej jest dla każdego turysty oczywista. Niekoniecznie musi on dokonywać szczegółowych pomiarów kartometrycznych, zwykle chodzi raczej o ogólne szacowanie odległości. Stąd dokładność podziałki liniowej (odpowiadająca mini-

malnej odległości terenowej, jaką za jej pomocą można wyznaczyć) wcale nie musi być duża. Zamieszczanie na mapach turystycznych tradycyjnej skali liczbowej może mieć znaczenie głównie przy szybkim ich porównywaniu. Jak pokazuje praktyka akademicka autora artykułu, w terenie niewielka liczba osób jest w stanie skorzystać z tego rodzaju informacji.

Na stosunkowo niewielu leśnych mapach turystycznych istniała możliwość odczytania współrzędnych w stopniach (długości i szerokości).

Elementy treści ogólnogeograficznej

Chodzi tutaj o takie elementy treści jak sieć wodna, rzeźba terenu, miejscowości, drogi, linie kolejowe. Na ogół pozwalają one odpowiednio zorientować elementy treści tematycznej (leśnej, turystycznej), wiele z nich może jednak pełnić dodatkowe funkcje. W przypadku mapy obszarów leśnych ważne jest pokazanie, po jakich drogach można się poruszać samochodem prywatnym, a po jakich na przykład rowerem. Istotny jest też podział na drogi o nawierzchni twardej oraz drogi gruntowe. Dopiero w dalszej kolejności istotne jest rozróżnianie na leśnej mapie turystycznej dróg krajowych i wojewódzkich od powiatowych czy gminnych.

W przypadku map w mniejszej skali, gdy konieczne jest dokonanie generalizacji treści (polegającej m.in. na pozostawieniu mniejszej liczby wybranych elementów treści), ważne jest pokazanie możliwości dotarcia do pokazywanych na mapie obiektów (miejscowości, atrakcji turystycznych itp.). Warto tutaj pamiętać o aktualizacji sieci drogowej – wiele jej odcinków otrzymało w ostatnich latach twardą nawierzchnię.

Wzdłuż linii kolejowych należy pokazać lokalizację czynnych stacji i przystanków. W związku z możliwością likwidacji połączeń, informacja taka również powinna być aktualizowana.

Podstawowym elementem treści każdej mapy turystycznej powinna być rzeźba terenu. Zazwyczaj pokazywana jest ona za pomocą poziomicy (warstwic) uzupełnianych o punkty wysokościowe (wraz z ich opisami). Zależnie od skali mapy i charakteru terenu, obraz ten uzupełniany jest o oznaczenia skał, skarp, nasypów, wąwozów, ewentualnie innych form rzeźby. Dodatkowo, mapy obszarów górskich uatrakcyjniane są cieniowaniem. Niestety, rzeźba prezentowana jest na niewielu leśnych mapach turystycznych.

Elementy treści leśnej i turystycznej

Na bardzo niewielu leśnych mapach turystycznych przedstawione jest zróżnicowanie powierzchni lasów. Wyjątkiem jest przedstawianie zasięgu powierzchniowych form ochrony przyrody (parki narodowe, krajobrazowe, rezerваты i inne). Ten element treści powszechnie oznaczany jest jednak również na tradycyjnych mapach turystycznych. Spośród innych koncepcji, należy wyróżnić podziały powierzchni leśnej według:

- własności – na LP i pozostałe, ewentualnie z dodatkowym wyłączeniem terenów parków narodowych i leśnych zakładów doświadczalnych,
- stopnia uszkodzenia – przykładem może być pokazanie zasięgu szkód poczynionych przez huragan w Puszczy Piskiej,
- historycznego zasięgu lasów (ryc. 1, ryc. 2) – w przypadku wielu kompleksów byłaby to znakomita promocja działań leśników w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat,
- grup gatunkowych lub siedliska – rozwiązanie stosowane między innymi na mapach Puszczy Białowieskiej,
- wieku – na niektórych mapach Puszczy Białowieskiej pokazywane są najstarsze drzewostany,

- stopnia przebieżności – podział taki stosowany jest na mapach wykonywanych dla potrzeb zawodów w biegu na orientację.

Często skala mapy umożliwi pokazanie tylko jednego rozróżnienia. Na pewno jednak nie należy z tego rezygnować, szczególnie obecnie, kiedy Lasy Państwowe dysponują stosunkowo łatwo dostępną informacją, zawartą w leśnej mapie numerycznej oraz SILP. Jest to jeden z elementów treści, który może stać się wyznacznikiem atrakcyjności i powodzenia leśnych map turystycznych.

Na wszystkich badanych mapach oznaczane były granice nadleśnictw i położenie ich siedzib (wraz z opisami). Z reguły pokazywano również granice regionalnych dyrekcji oraz leśnych kompleksów promocyjnych (o ile występowały na danym obszarze). Dużo rzadziej pojawiały się granice obrębów leśnych, leśnictw oraz oddziałów. Na większości map znaleźć można było położenie leśniczówek, często razem z ich opisami. Na niektórych mapach przedstawiana była lokalizacja szkółek. O ile pozwalała na to skala mapy, pokazywane były zwykle linie oddziałowe, chociaż problemem pozostaje, czy na mapach przeznaczonych dla nieleśników nie jest to termin zbyt fachowy.

Z numeracją oddziałów bywa różnie. Najlepszym rozwiązaniem, stosowanym od lat na mapach topograficznych (zarówno w wydaniach cywilnych jak i wojskowych) jest oznaczanie co drugiego (lub co trzeciego) numeru oddziału w taki sposób, aby pełną numerację można było łatwo odtworzyć. Pokazanie wszystkich numerów oddziałów (jak to się zdarza na niektórych leśnych mapach turystycznych) znacznie obciąża treść mapy szczególnie, gdy wykonana jest ona w mniejszej skali. Należy też z drugiej strony pamiętać, że numery oddziałów stanowią istotny element orientacyjny podczas spaceru i rezygnacja z ich oznaczania (szczególnie w przypadku większych kompleksów leśnych) byłaby rozwiązaniem jeszcze gorszym.

Zwykle na tradycyjnych mapach turystycznych podawane są nazwy własne kompleksów leśnych, począwszy od tych największych (np. puszczy), a skończywszy na niewielkich ich fragmentach (uroczyskach). Interesujące jest, że na leśnych mapach turystycznych nazwy te często nie są umieszczane.

Spośród obiektów szeroko rozumianej infrastruktury turystycznej, zdecydowanie najczęściej, gdyż na prawie wszystkich leśnych mapach turystycznych, oznaczane są ośrodki, izby lub punkty edukacji. Pokazywane są też ścieżki edukacyjne, przy czym sposób prezentacji uzależniony jest tutaj od skali mapy. Gdy jest to możliwe, wykorzystywane są znaki liniowe. Gdy z racji niewielkiej długości, ścieżki nie da się w ten sposób pokazać na mapie – wtedy stosuje się znaki punktowe.

Często oznaczanym na tradycyjnych mapach turystycznych elementem treści są obiekty określające walory krajoznawcze danego terenu o charakterze antropogenicznym, jak muzea, kościoły, czy pomniki. Podobnie sytuacja wygląda z obiektami infrastruktury turystycznej, jak hotele, kempingi, parkingi czy szlaki turystyczne oraz infrastruktury paraturystycznej, jak stacje paliw czy urzędy pocztowe (Kałamucki 2003). Obiekty takie są oznaczane jedynie na części leśnych map turystycznych. Charakterystyczny jest brak oznaczeń szlaków turystycznych na większości tych map.

Na części badanych map pokazywane są oddzielnie „leśne pola biwakowe” oraz „leśne parkingi”. Na pozostałych, tego typu obiekty mogły być jednak włączane do kategorii „pola namiotowe” oraz „parkingi”. Czasami pokazywane są „wieże przeciwpożarowe”, „zadaszenia turystyczne”, „stajnie leśne” lub po prostu „ciekawe obiekty”, pod którymi mogą się kryć wszystkie spośród wcześniej wymienionych.

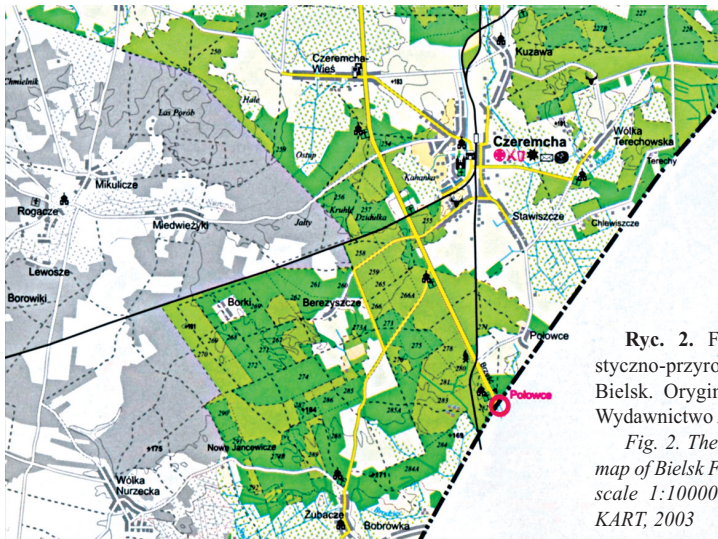
Na niektórych leśnych mapach turystycznych zakres treści tematycznej oznaczany był jedynie w zasięgu przedstawianej jednostki powierzchniowej, na przykład nadleśnictwa (ryc. 2). Zdarzały się też takie przypadki, że poza granicami w ogóle nie oznaczano żadnej treści. Dla przeciętnego turysty „leśne” granice mają sztuczny charakter, należy zatem dokładać starań, aby mapa zachowywała jednolitą treść (zarówno pod względem szczegółowości, jak i aktualności) aż do ramek ar-

kusza – tak jak to ma miejsce w przypadku współczesnych map turystycznych wydawanych przez uznane firmy kartograficzne.

Wszystkie leśne mapy turystyczne zaopatrzone były w legendę (ryc. 1). Zdecydowana większość z nich zawierała objaśnienia oznaczeń wyłącznie w języku polskim.

Informacje uzupełniające

Mają one postać map, wykazów, tekstu oraz ilustracji (najczęściej są to zdjęcia). Do większości leśnych map turystycznych dołączane są mapy uzupełniające. Mają one bardzo rozległą tematykę. Najczęściej przedstawiają obszar Polski z podziałem na regionalne dyrekcje Lasów Państwowych lub obszar RDLP z podziałem na nadleśnictwa. Kolejną grupą map są przedstawienia, w większej

Ryc. 2. Fragment Mapy turystyczno-przyrodniczej Nadleśnictwa Bielsk. Oryginalna skala 1:100000. Wydawnictwo ATIKART, 2003.

Fig. 2. The part of Tourist-nature map of Bielsk Forest District. Original scale 1:100000. Published by ATIKART, 2003

skali niż mapa główna, ścieżek dydaktycznych wraz z dokładnym położeniem przystanków. Zdarzają się także mapy sytuacyjne, przedstawiające położenie obiektu pokazanego na mapie głównej (nadleśnictwa, LKP) na tle granic Polski. Na kilku mapach przedstawione jest położenie obiektów chronionych, jest jeden plan miasta (ta kategoria dominuje na tradycyjnych mapach turystycznych) oraz mapa hipsometryczna. Pomimo względnej prostoty, jakość tych opracowań jest zróżnicowana.

Na odwrót każdej leśnej mapy turystycznej najwięcej miejsca zajmuje informator krajoznawczo-leśny, prawie zawsze bogato ilustrowany. Informatory te mają zróżnicowaną tematykę. Również zwykle podawane są adresy pokazywanych na mapie siedzib nadleśnictw. Na części badanych map opisywane były ogólne zasady gospodarki leśnej lub wymieniane zasady i przepisy dotyczące zachowania się w lesie. Nieco rzadziej znaleźć można konkretne informacje na temat miejsc noclegowych, w paru przypadkach przedstawiono w formie tabeli ofertę nadleśnictw w zakresie turystyki i rekreacji.

Z reguły opracowania te adresowane są do turystów polskich. Informacje w językach obcych podawane są bardzo rzadko i wielkim skrócie.

Podsumowanie

Nie ulega wątpliwości, że pojawienie się leśnych map turystycznych wypełnia pewną lukę w kartografii turystycznej. W wielu przypadkach zwracają one uwagę odbiorców na tereny mniej atrakcyjne, które nie są pokrywane mapami wydawanymi przez uznane wydawnictwa kartograficzne.

Część elementów treści leśnych map turystycznych nie jest prezentowana na mapach tradycyjnych. Ich charakter nie zawsze uzasadnia jednak nazywanie tych map „przyrodniczymi” – często podtytuł taki określa raczej treść informacji uzupełniających a nie samo przedstawienie kartograficzne.

Leśne mapy turystyczne stanowią uzupełnienie dla grupy map krajoznawczych, jednak na razie trudno im będzie je zastąpić. Do tego konieczna byłaby ściślejsza współpraca leśników z wydawnictwami kartograficznymi, dysponującymi danymi o obiektach znajdujących się poza gruntami LP. Odpowiednia wymiana informacji mogłaby przyczynić się też do poprawy jakości tradycyjnych map leśnych.

W wielu przypadkach, opracowanie leśnych map turystycznych byłoby bardzo trudne bez posiadania mapy numerycznej kartowanego obszaru. Z drugiej strony, część występujących na nich błędów jest charakterystyczna dla map wykonywanych techniką komputerową. Przeważnie usterki te mogą jednak zostać łatwo usunięte. Wówczas leśne mapy turystyczne bez przeszkód będą mogły już spełniać funkcję, dla której są opracowywane – promowania lasów i leśnictwa w polskim społeczeństwie.

Literatura

- Goleń J. 2008. Atlasy narciarskie w ofercie PPWK S.A. Polski Przegląd Kartograficzny 1: 54-56.
- Hebdaś J. 2003. Mapy topograficzne i ich wersje turystyczne. Materiały ogólnopolskich konferencji kartograficznych. Tom 24: 28-30.
- Kałamucki K. 2003. Analiza zakresu treści map turystycznych w różnych skalach. Materiały ogólnopolskich konferencji kartograficznych. Tom 24: 11-16.
- Medyńska-Gulij B. 2005. Powinności kartografa przy redakcji map turystycznych. W: Główne problemy współczesnej kartografii 2005; projektowanie i redakcja map. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Leonowicz A. 2003. Wykorzystanie mapy w turystyce kwalifikowanej na podstawie map turystycznych gór wysokich. Materiały ogólnopolskich konferencji kartograficznych. Tom 24: 67-71.
- Olenderek T. 2007. Problemy współczesnej polskiej kartografii leśnej. Polski Przegląd Kartograficzny 4: 354-366.
- Roszczevska M., Zalewski W. 2003. Mapa topograficzna jako podkład map turystycznych. Materiały ogólnopolskich konferencji kartograficznych. Tom 24: 17-27.
- Siwek J. 2003. Obraz Tatr na polskich mapach turystycznych. Materiały ogólnopolskich konferencji kartograficznych. Tom 24: 61-66.
- Trafas K. 2003. Typy i rodzaje map turystycznych. Materiały ogólnopolskich konferencji kartograficznych. Tom 24: 7-10.
- Woźniak M. 2005. Niemieckie mapy turystyczne Karkonoszy do 1945 roku Polski Przegląd Kartograficzny 2: 101-110.

Tomasz Olenderek

Katedra Urządzania Lasu, Geomatyki i Ekonomiki Leśnictwa
Wydział Leśny SGGW
tomasz.olenderek@wl.sggw.pl